

A MODERN ARGENTIN HADSEREG LÉTREJÖTTÉNEK KÉRDÉSÉHEZ: CZETZ JÁNOS

Anderle Ádám

Czetz János¹ nevét Bem erdélyi hadjárataról írott könyve tette ismertté.² E műve az egyik legjobb forrásunk az adott témáról — s még napjainkban is haszonnal forgatjuk.³ Hírnevét emelte, hogy Bem, fiatal tábornoki főnökét, a 27 éves Czetzet, Nagyszeben bevétele után tábornokká léptette elő, majd Kossuth egy tartalékhadserg szervezését és vezetését bízta rá.

A szabadságharc bukása után emigrációba ment, mint annyi tisztjár-sa, s 1860-ban Argentínában telepedett meg.

Hogy milyen helyet foglal el a magyar történelem egyes korszakainak közgondolkodásában, világképében Latin-Amerika, ma még nem ismerjük. Ugyanígy kevés adatunk van arról, hogy Latin-Amerika történetének egyes periódusában milyen szerepet játszottak magyar származású személyek. Ács Tivadar könyve⁴ az első ilyen igényű összefoglalás volt 1944-ben, de műve nem jut túl a nevek regisztrálásán. A kérdés sokkal több meglepetést rejt számunkra, mint gondolnánk. Ha csupán az 1848-as magyar emigráció történetét vizsgáljuk is, sok hasznos adattal bővíthetjük ismeretünket e témában.⁵

Az 1860-as évek Argentínája a nemzetté válás folyamatának legfontosabb időszakába lépett. Rosas diktatúrája után a harc az ország egységének megszilárdításáért, a gazdasági, politikai és kulturális előrehaladásért jelentős feladatok elé állítja az országot. Harcok a szeparatizmus ellen, a Pampa, az indián földek meghódítása, éles harc az indiánok

¹ Cikkünk Czetz János *Mis Memorias* című kiadatlan spanyol nyelvű emlékirata alapján készült, amelynek utolsó része Argentínában töltött éveit beszéli el. Megtalálható: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára: Fol. Hisp. 2. jelzet alatt.

² Magyarul 1868-ban jelen meg. *Czetz János: Bem hadjárata 1849-ben* címmel német eredetiből fordítva.

³ Pl. *Dienes András: Az utolsó év.* Budapest, 1962. Petőfiről írott könyve.

⁴ *Ács Tivadar: Magyarok Latin-Amerikában.* Budapest, 1944.

⁵ Már 1851-ben pl. Kubában Narciso Lopez tábornok felkelésében száznál több magyar honvéd vett részt. Prágay János, komáromi alezredes volt vezérkari főnöke. (Vö. Szabad Magyar Szemle [Havanna], 1944. március 20. számát. [kubai magyar emigráns lap]).

ellen, vasút- és távíróvonalak építése, határkérdések, s az ezekkel kapcsolatos földmérő- és térképészeti munkák sok feladatot adnak ország számára, s jó működési lehetőségeket a szakképzett, mérésekben, térképezésben, műszaki kérdésekben, hadszervezésben járatos katonatiszt számára — s így Czetz számára is.⁶ Természetesen Czetz bevándorlása esetén nem elszigetelt jelenségről van szó. A XIX. század közepének Európájából egyre többen vándorolnak Amerikába. S nemcsak a levett forradalmak emigránsai — az ellenforradalmi terror elől —, hanem egyre növekvő számban Európa szegény, illetve proletár tömegei is. E bevándorlás kezdeti szakaszában vagyunk a hatvanas években:

1857—60 közt 11,1 ezer

1861—70 közt 76,6 ezer ember vándorolt Argentínába.⁷ S bár a nehéz életkörülmények és egyéb problémák miatt a bevándoroltak közül nagyon sokan más országokban telepedtek meg végleg (USA, Kanada, Ausztrália), az Európából bevándorolt népesség egyre gyorsabb ütemben nőtt, s csupán 1860-ban 39 ezerrel nőtt Argentína lakossága,⁸ s ha Sarmiento elnökségének 6 évét nézzük, 300 ezerrel.⁹

Amikor Czetz János 1869-ban Argentínába érkezik,¹⁰ az ország éppen a polgárháború küszöbén áll, s csakhamar kitör a harc a konföderáció és Buenos Aires között. Derqui elnök, a belső provinciák képviselője, Buenos Aires visszaszorítására törekedett, s egy, a vámok jövedelmének Buenos Airstól történő elvételét elrendelő dekrétuma miatt kitör a háborúskodás. A harc Buenos Aires győzelmével végződik, s Mitre tábornok vezetése alatt létrejön az egységes argentin állam.¹¹ A harcokban Czetz nem vesz részt, mert Buenos Aires ellen kellene harcolnia, s ott van családja. Így az első években tapasztalatait mint földmérő kamatoztatja. Estanciák fölmérésével, kimérésével foglalkozik. Szakértelmét megbecsülik, s nagy hírnévre tesz szert. Úgy tűnik, ez az az időszak, amikor az argentin uralkodó osztály földbirtokos-katonai csoportjaival a kapcsolata megerősödik. E körből szerez barátokat is.¹² A kapcsolatok eredményeként nevezik ki ezredessé, s azzal a feladattal bízzák meg, hogy a hadseregen belül hozzon létre hadmérnöki csoportot, amely főképpen térképezéssel, a határvonalak kijelölésével foglalkozik. A kiváló káderekkel nem nagyon rendelkező hadseregben a paraguayi háború kirobbanásakor egy árkászhadtest megalakításával és vezetésével bízzák meg, majd fiatal tisztek műszaki képzésével foglalkozik, s készíti őket fel műszaki-katonai feladatokra.¹³ Az argentin hadsereg vezetői kezdettől fogva jól látták, hogyan tudják Czetz tapasztalatait felhasználni. A katonai káderek nevelése Czetz tevékenységében végig jelentős helyet foglalt el.

⁶ Vö. Ocserki isztorii Argentínü, Moszkva, 1961. 168—204. o.

⁷ *Germani*: Estructura social de la Argentina, Buenos Aires, 1955. 82. o.

⁸ Ocserki . . . 174. o.

⁹ *F. Luna*: Yrigoyen, Buenos Aires, 1954. 29. o. idézi Ocserki . . . 208. o.

¹⁰ A *Mis Memorias* jelentős része, a 104. oldalig, amely életét 1860-ig tárgyalja, számunkra jelen esetben érdektelen. Egyébként Czetz Jánost Lucio Mansilla hívja Argentínába, s közli, hogy meg fogja kapni a tábornoki rangot. Partraszállásakor maga Derqui elnök fogadja. (Vö. *Mis Memorias* 104. o.)

¹¹ Ocserki . . . 196—197. o.

¹² E munkálatok során ismerkedik meg E. Mitre tábornokkal is, s alakul közöttük ki mély barátság. (Vö.: *Mis Memorias* 105. o.)

¹³ *Mis Memorias* 107. o.

A háború alatt is nagy előnyöket élvező Buenos Aires megerősödött, s így végső fokon a paraguayi háború a szeparatizmus gyengüléséhez vezetett. Az állami egység megerősödött — Buenos Aires vezetése alatt.¹⁴ A háború alatt s után a kapitalizmus gyors fejlődését, kibontakozását figyelhetjük meg. E tény jól lemérhető a vasút- és távíróvonalak építésén éppúgy, mint az indián földek meghódításában bekövetkező nagy fellendülésben. Ha meggondoljuk, hogy 1857-ben még csak 10 km vasútja volt az országnak, s 1875-ben 1331 km,¹⁵ igen jelentősnek kell tartanunk a fejlődést. Ezt persze nagyban elősegíti a beözönlő külföldi, főleg angol tőke, a külföldi tőkebehatolás minden negatív következményét magával hozva. A fellendülés főképp Sarmiento elnökségével datálható, aki a liberális nagybirtokosok, kereskedők és a nemzeti burzsoázia érdekeit fejezi ki.¹⁶ Czetz bekapcsolódik a vasútépítési munkákba, s ha a vasút adatait ismerjük, úgy az építés egyik úttörőjének kell tartanunk Argentinában. Jól gyümölcsöztetheti e tevékenységében már a Franciaországban szerzett vasútépítési tapasztalatait is. Sante Fe provincia egy jelentős hosszúságú vasút terveinek elkészítésével bízta meg, amelyet egy lengyel mérnök segítségével igen gyorsan el is készít. E munkában sok támogatást kap a provincia haladó szellemű kormányzójától, Oronotól is.¹⁷ Czetz javasolja, hogy tervet egészítsék ki, s hosszabbítsák meg a vasútvonalat északon Tucumanig, s ezen keresztül Jujuyig, délen pedig Rosarióig.¹⁸

Ricardo M. Ortiz, a kiváló argentin gazdaságtörténész, az argentin vasút történetéről írott könyvében a XIX. század második felének vasútépítésében két, egymással ellentétes tendenciát állapít meg. Az egyik a *nemzeti* érdeket hangsúlyozza, s az a célja, hogy az egyes provinciákat összekösse egymással, kapcsolatba hozva ezek gazdaságait. Ez az irányzat az argentin piacot összekötné a többi latin-amerikai ország piacával is. A másik irányzat az *angol tőke* által diktált, amelynek az a célja, hogy néhány mezőgazdasági területet felfejlesztve, s ezeket összekapcsolva 2—3 kikötővel, fontos szerepet adva Buenos Airesnek, elősegítse az Anglia felé irányuló exportot.¹⁹ Látjuk tehát, hogy Czetz — valószínű, hogy Orono hatására — a nemzeti irányzatot képviseli. Ugyancsak Orono bízta meg egy hosszú távíróvonal terveinek elkészítésével, mely Rosariótól Santa Féig, s ezen keresztül Paranaig húzódik.²⁰

Az 1870-es években megépülő fő vasútvonalak és távíróvonalak kezdik kialakítani a belső, nemzeti piacot. Ezek jelentősége azonban más szempontból is nagy. A vasutak építése teszi lehetővé, segíti elő, hogy a szívósan védekező indián törzsektől elhódítsák a területeket, s bekapcsolják az argentin nagybirtok rendszerébe. A határok kiszélesítésének jelszava a földszerzés csak a vasútra támaszkodva fog eredményt el-

¹⁴ Ocserki ... 197—198. o.

¹⁵ V. B. Ibanez: Argentina y sus grandezas. Madrid, é. n. 475. o.

¹⁶ Ocserki ... 204—205. o.

¹⁷ Orono egyike ama kormányzóknak, akik a háború alatt kibontakozó háborúellenes népmozgalom mellé állnak; Saját tartományában egy sor haladó reformot foganatosít. (Vö. Ocserki ... 201—202. o.)

¹⁸ Mis Memoris 109. o.

¹⁹ Ricardo M. Ortiz: El Ferrocarril en la economía Argentina. Buenos Aires, 1946. 21—23. o.

²⁰ Mis Memorias, 109. o.

érni, hiszen a vasútépítések előtt az argentin hadsereg erőfeszítése a földek meghódítására nem sok eredményt hozott.

A határkiszélesítés tehát, főképpen az előkészítő munkálatok: mérések, térképezés, amely a vasútépítés előkészítésének is nélkülözhetetlen momentuma, egyáltalán nem veszélytelen feladat. Az indiánok ugyanis e mérő csapatokat gyakran szétszórták, sőt erőik sokszor veszélyeztették a városokat is. A határ mentén felállított erődök nemcsak a terjeszkedés előőrsei, hanem gyakran védői is a városoknak. E határkiszélesítésben, a pampán, kap Czetz János is jelentős szerepet a 60-as évek végén. A határőrség csapatainak a fedezete alatt a Rio IV., a Rio V. területének feltérképezése lesz — többek közt — a feladata.²¹ A kísérő csapatok egyik oszlopának a parancsnoka Mayer Móric, volt magyar honvédtiszt, aki Sadowa után ment ki Argentínába, s aki később jelentős karriert futott be.

Czetz rendkívül sokat ír a Pampa meghódításakor elszenvedett nehézségekről, a hősiesség helytállásáról a veszélyben, a kemény küzdelmekről, amelyek e mérési munkákkal, s a határmenti erődök felállításával — ilyen munkákat is végez Czetz — jártak. Egy Buenos Airesből származott félkörben Czetz kis kíséretével az egész Pampát bejárta. Visszatértekor Buenos Airesben nagy elismeréssel fogadták, s a napisajtó a Pampa felfedezőjének nevezte.²²

Czetz tevékenysége tehát tulajdonképpen előkészítője volt a Pampa meghódításának, amelyet az elkövetkező években hajtottak végre. Czetz hősiességről ír, ám marad a pusztán tény: a Pampa meghódítása együtt járt az indiánok kiirtásával,²³ földjeik elvételével.²⁴ Czetz János arról beszél, hogy a Rio IV. határvonalhoz parancsnokként kinevezett Mansilla, Mayer Móric segítségével új fizetési módszert vezetett be: a kemény határszolgálatért a meghódított földekből adományoz a katonának, s így teszi őket érdekeltté a Pampa meghódításában.²⁵

E földek azonban elsősorban a földbirtokos osztály megerősödéséhez vezettek. S ennek nem mond ellent az sem, hogy a földek egy jelentős részét az Európából bevándoroltak kapták.²⁶ A katonának adományozott földek nem tették demokratikusabbá a földszerzést, s földbirtokmegosztást, hiszen a katonák jelentős részének nem volt tőkéje, hogy a

²¹ Uo. 110. o. — Az argentin gazdaságra vö. A. Ferrer. *The Argentine economy*. Berkeley and Los Angeles, 1967. 75—133. o.

²² Uo. 119—120. o.

²³ Az 1878-as Nemzeti Kongresszus adatai La Plata tartományban a következőket mutatták:

XVII. század kezdetén: kb. 2 millió,
XVIII. század végén: kb. 500 ezer,
1878: kb. 300 ezer indián élt.

Ez irtóháború eredményeképp alakultak 1965-ben Argentína adatai:

fehér: 97%
meszic: 2,7%
indián: 0,3%

(Vö. *Futó J.*: *Közép- és Dél-Amerika*, Budapest, 1967. 126. o.)

²⁴ A. D. Ygobone: *Patagonia en la realidad Argentina*. Buenos Aires, 1945. 149. o. — Persze az argentin történeti irodalomban az indiánok elleni harc szükségességét az „indián fenyegetés”, „veszély” fogalmával indokolták. (Vö. *Ibanez*: i. m. 321. o.)

²⁵ *Mis Memorias*, 116. o.

²⁶ *Ocserki* ... 218. o. — A könyv adatai szerint 1876—93 között 41,8 millió ha földet hódítottak meg. 1888-ban Argentínában 192 kolónia van, amelyet bevándorlók alapítottak. Ezek 2,5 millió ha földet bírnak.

Vö. L. V. *Sommi*: *La estructura economica social de la Argentina*, 1890. Idézi *Ocserki* ... 208—209. o.

gazdálkodást elkezdje. Ezért ezek igyekeztek szabadulni földjeiktől. A nagy kínálat pedig a föld árának nagy mértékű csökkenését eredményezte, s végső soron ily módon is hozzájárult a hatalmas földbirtokok létrejöttéhez.²⁷ S bármennyire is hangoztatta a kormány, hogy az európai bevándorlás miatt történik a hódítás, bár ez is feltétlenül feszítő erőként szerepet játszott, a fő ok nem ez. A szegény bevándorlók nagy része peonná vált, vagy pedig a városokban proletárrá.

A Pampa feltérképezése, az erődrendszer kiépítése után a kormány nagy létszámú expedíciókat indít az indiánok ellen. A hadjáratok azonban az indiánok szívós védekezése, illetve a határvédő csapatok gyengesége és a gauchok megbízhatatlansága miatt nem jártak eredménnyel. Egyre inkább sürgetővé vált az uralkodó osztály számára a hadsereg modernizálása. Ezért rendeli el Sarmiento egy katonai és egy haditengerészeti iskola felállítását, amelyek feladata a tisztképzés.²⁸ A modernizált hadsereg aztán szisztematikusan szorította vissza az indiánokat a Pampán. A meghódított földeken pedig haciendák alakultak, vasútvonalak és távíróvezetékek épültek meggyorsult ütemben. 1877-ben már 1800 km vasút húzódik Argentínában,²⁹ s csak Sarmiento elnöksége alatt 7613,69 km távíróvezeték épült, s több ezer km volt tervezés, illetve építés alatt.³⁰ S ha Czetznek a Pampa meghódításában, illetve ennek előkészítésében volt jelentős szerepe, akkor Mayer Móricnak a meghódítás utáni periódusban volt nagy része. Miután egy vagyonos kereskedőcsaládból származó leányt vett feleségül, a katonai feladatok helyett az üzleti élet felé fordult. Kezdetben kereskedelmi üzletekkel foglalkozott, majd vasútépítéssel, s egy nagy vasúttársaság igazgatósági tagjaként fellendítette a Buenos Aires provinciabeli vasútépítést, többek közt nagy angol hitelek szerezve.³¹ A kibontakozó iparfejlesztésből is kivette részét: gázgyárat, majd villamosüzemet alapított, s hajódokkot Buenos Airesben. Az így szerzett hatalmas tőkétet azután földvásárlásokra fordította. Czetz végső jellemzőként állapítja meg Mayerről: olyan típusú ember, akit az észak-amerikaiak self made man-nek neveznek.³²

Míg tehát Mayer felemelkedik és beleilleszkedik az argentin uralkodó osztályba, Czetz mindvégig megmarad az uralkodó osztályt kiszolgáló katonatisztnak. S ha eddig tevékenységének csak egy részét foglalták el katonai problémák, 1870-től egy jó ideig teljesen a hadsereg fejlesztésének szentelte idejét. Sarmiento ugyanis a *katonai iskola* (Colegio Militar) parancsnokává nevezi ki. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy Czetznek kell létrehoznia ezt az intézetet, kialakítania az oktatás kereteit.³³

²⁷ Ocserki . . . 218. o.

²⁸ Uo. 209. o.

²⁹ V. I. Ibanez: i. m. 475. o.; *Elkán—Wodianer*: Argentína, Buenos Aires (?), é. n. 76. o.

³⁰ Richard Napp (szerk.): Die Argentinische Republik. Buenos Aires, 1876. 432. o.

³¹ Ibanez adatai szerint az angolok 700 millió aranypesót fektettek argentin vállalkozásokba a XIX. század utolsó évtizedeiben. (I. m. 483. o.)

³² Mts Memorias, 114—116. o.

³³ A Colegio Militar úgy látszik, hogy bár 1869-ben kezdte el működését, egy ideig szünetelt tevékenysége. Másképp az 1872-es rendelet nem érthető. Czetz azonban ezt nem jelzi. (Vö. Napp: i. m. 422. o.; Ibanez: i. m. 320. o.) — Ibanez félreérthetetlenül újjászervezésről beszél.

Az intézet 5 éves volt. A felvételnél az alsó korhatár 11 év. Három év elvégzése után, sikeresen letéve a vizsgákat, a kadétek alhadnagyi rangban a gyalogsági és lovassági alakulatokhoz mehettek csapatszolgálatra. Az öt éves képzés után a fiatal tisztek tüzérségi és műszaki egységekhez kerültek. Az iskola jelentőségét növelte, hogy ebben az időben Argentínában magasabb katonai képesítést nyújtó intézmény-akadémia nem volt.³⁴ A feladat, amely Czetzre hárult, rendkívül összetett volt. A szervezési feladatok mellett a tankönyvírás is részben reá hárult.³⁵ Nehéz vállalkozás volt, tekint vissza Czetz az 1870—74-es időszakra, de eredményes. Az emlékirat megírásának idején volt növendékei közül 43 fő-tiszt: őrnagytól, tábornokig.³⁶

1874. május 24-én, minden előzetes eljárás nélkül, leváltják. Czetz Gainza hadügyminiszter személyes ellenszenvét, hiúságát említi fő okként. Egy angol folyóiratban megjelenő cikk Gainza entre-riosi katonai tevékenységét bírálta, s a miniszter e cikk mögött Czetzet vélte fölfedezni.³⁷ A leváltás azonban, s erre Czetz maga is utal, más okból történt. A személyes ellenszenv lehet hogy szerepet játszott, de emögött politikai indulatok s erők rejtettek.

Tudni kell azt, hogy Sarmiento elnökségének utolsó szakaszában Avellaneda jelölését készíti elő és segíti. Avellaneda folytatná a Sarmiento által elindított liberális vonalat. Ez ellen azonban egyre erősebb reakciós ellenállás bontakozik ki, már Sarmiento idején. Az egyre erősödő nagybirtokos csoportok az angol tőkével összefonódó nagyburzsoá körök a Vatikán erőteljes támogatásával egyre inkább akadályozzák, s ellenzik az elnök tevékenységét. Ez az ellenzék a senátusban és a képviselőházban is egyre erősebb lesz. Az elnök által beterjesztett haladó szellemű reformterveket (pl. az állami földek kiosztása, az egyházi és világi nagybirtok korlátozása stb.) egymás után elvetik, miután érdekeik ellen van. Az elnök progresszív kormányzata ellen Entre Riosban Lopez Jordana tábornok szervez lázadást. Ennek leverése után 1873-ban Entre Rios és Mendoza provincia szövetsége szintén kormányellenes felkelésre jön létre. Sarmiento elnök ellen merényletet kísérelnek meg.³⁸ Látható, hogy a harc a legélesebb formákat öltötte az uralkodó osztály különböző csoportjai között.

Amikor az elnökválasztási harc megkezdődik, Avellanedával szemben ezek az erők Mitre tábornokot állítják szembe. Mivel Czetz János régi barátja Mitre-nek, a harcban e reakciós csoport felé hajlik inkább. Ez tehát a vád Czetz János ellen, leváltásakor. S ehhez járul még az, hogy Gainza szerint Czetznek szerepe volt a tisztiiskolások kormányellenes zendülésében.³⁹ A Colegio Militar éléről tehát távoznia kell.

Jobbratulódása ebben az időben válik nyilvánvalóvá. Természetesen ennek előzménye valahol a 60-as évek elején található, amikor e cso-

³⁴ Napp: i. m. 422. o.

³⁵ A Colegio Militar számára írott könyve az Országos Széchényi Könyvtárban megtalálható: Juan Czetz: El por qué de las ... cosas ... que, aunque acepta da de hecho, no se conose sino imperfectamente. Buenos Aires, 1872.

³⁶ Mis Memorias, 123. o.

³⁷ Uo. 123. o.

³⁸ Ocserki ... 211—212. o. Sarmientóra lásd még Ibanez: i. m. 316—320. o.

³⁹ Mis Memorias, 123. o.

portokkal kialakulnak kapcsolatai. A hadsereg egyre inkább a földbirtokosok szemléletét fejezi ki, s ez a szemlélet hat Czetzre is. Egyértelműen csatlakozik a katonai klikkhez, amely a liberális kormányzattal szembehelyezkedik egy keményebb, a földbirtokosok és nagyburzsoázia érdekeit közvetlenebbül kifejező diktatúra megteremtése érdekében. Természetesen nem arról van szó, hogy Czetz tudatosan végiggondolva a kérdést áll-e csoport mellé. Magatartásával azonban mindenképpen őket segíti, mellettük áll.

Leváltása után helyzete egy ideig nehéz és bizonytalan lett. Katonai összeköttetései révén azonban hamarosan állást kap: Entre Riosban a *Departemento Topografico* tagja lesz, majd 1875-től elnöke.⁴⁰ Ebben a minőségében kataszteri térképek készítésével foglalkozik, majd elkészíti Entre Rios részletes földrajzi leírását, kitűnő térképekkel illusztrálva. Munkáját elismerve Buenos Airesbe hívják, s itt a *Departemento Topografico* elnöke lesz.⁴¹ E periódusban, 1884-ig tanít is: az *Escuela Normal de Profesores*-ben geometriát és aritmetikát.⁴²

Az a tény azonban, hogy bár Avellanedát választják meg elnöknek, de kénytelen kompromisszumokat kötni, Czetz pályafutását ismét előrelendíti.⁴³ A gazdasági erejére támaszkodó argentin jobboldalt ugyanis nem lehet megállítani, leszerelni. Már Avellaneda elnökségének első hónapjában lázadás tör ki. A lázadást Mitre követői, a Nemzeti Párt vezetői szervezik. Avellaneda felismerte, hogy Sarmiento útját nem követheti, mert az uralkodó osztály eme csoportjainak erői hatalmasan megnövekedtek. Kompromisszumot köt az ellenzékkel, néhány vezetőjét beveszi a kormányba, s barátian fordul a katolikus egyház felé. E jobbratulódás, a földbirtokos nagyburzsoá diktatúra megerősödése J. A. Roca elnöksége alatt, 1880-tól folytatódik, összefüggésben a fenti erők gazdasági erősödésével, a földbirtok kapitalizálódásával, s a külföldi tőkével történő összefonódásával.

E folyamatba tartozhat az a tény is, hogy a Sarmiento alatt leváltott Czetz ismét jelentős feladattal bízzák meg: 1884-ben kinevezik az *Escuela de Oficiales Ingenieros* igazgatójának.⁴⁵ Ez tulajdonképpen pályafutásának utolsó állomása, és csúcsa is.⁴⁶

S ha életének e nagyon mozgalmas szakaszában hazája kissé feledésbe merült, úgy az öregedő Czetz egyre többet gondol Magyarországra. E visszavágyódást erősítheti az az érzés is, hogy a katonai kvalitásait nem méltányolták eléggé. Az 1880-as évek végén megírt *Mis Memorias* is kifejezik ezt az érzést.⁴⁷ Kapcsolatot keres Magyarországgal,⁴⁸ s egé-

⁴⁰ Uo. 123. o.

⁴¹ Uo. 124. o.

⁴² Uo. 124. o.

⁴³ *Ibanez*: i. m. 320–323. o.

⁴⁴ *Ocsérki* . . . 214. o.

⁴⁵ *Mis Memorias*, 124. o. — Ez az akadémia hadmérnök tiszteket képez.

⁴⁶ 1895-ben ment nyugdíjba, 73 éves korában.

⁴⁷ Részletek az emlékiratból először az argentin *Mosquitos* c. folyóiratban jelentek meg 1888-ban. A keletkezés pontos dátuma nem ismert, Czetz sem beszél róla.

⁴⁸ *Történelmi Lapok*, 1902. október 1. 2–3., 11. o.; *Arménia*, 1892. 136. o.

szen haláláig intenzív kapcsolatot tart fenn néhány magyar folyóirattal: az *Arménia* és a *Történelmi Lapok* erdélyi folyóiratokkal. A *Történelmi Lapok* közli emlékiratainak egy részét is, egy bevezetővel kiegészítve a spanyol eredetét.⁴⁹

Sok írása található az említett folyóiratokban. Magyarország jövőjét, a magyarság lehetőségeit vizsgálja. Az európai és magyar realitásoktól elszakadó idős katona azonban csupán nacionalista ábrándokat kerget, a magyarság vezetése alatti dunai birodalomról álmodva; sajátosan összekeverve az argentin eseményekből leszúrt egyéni tapasztalatokat a meg nem értett kossuthi konföderációs tervvel.⁵⁰

Néhány más cikke is megjelenik. A két folyóirat nagy szeretettel közli minden írását, s igen sokat foglalkozik személyével.⁵¹ Tervezi a hazatérést, amelyet azonban saját, és leánya betegsége miatt nem tud realizálni. 1904-ben hal meg Buenos Airesben.⁵²

Az a kép, amely Czetz Jánosról a XIX. század végén kialakult, kissé idealizált volt. Czetz értékelésénél mindig 1848 emléke kísértett, s ennek fényében emelik, nagyítják argentinai tevékenységét is. Czetz mint nagy argentin hadvezér jelenik meg, s teszik meg például a Paraguay elleni háborúban az argentin csapatok főparancsnokának.⁵³ Czetz ennél kevesebb. Tevékenysége, műszaki szakértelme azonban rendkívül hasznos volt a kialakuló argentin nemzeti állam számára. Emlékirataiból a XIX. század második felének Argentínájáról igen sokat megtudhatunk, s azt is láthatjuk, hogy sok jelentős kérdés, probléma megoldásában nagy szerepet játszott. Ilyen értelemben tevékenysége jelentősebb minden hadvezéri tetteinél.

Mint katona, szorosan kapcsolódott a földbirtokos-katonai csoportokhoz, s mint láttuk, a 70-es évektől kibontakozó nagybirtokos-nagyburzoá diktatúra kiszolgálója, mely komoly poszttal, a katonai akadémia vezetésével bízta meg. S így egy olyan intézmény parancsnoka volt, amely a rendszer számára a vezető kádereket nevelte.⁵⁴

Talán megkockáztathatjuk kijelenteni: amikor a mai jobboldali argentin rezsim Buenos Airesben utcát nevezett el Czetz Jánosról, nemcsak egyszerűen a kiváló katonának adózik tisztelettel, de a jobboldalhoz tartozó parancsnoknak is.

Czetz János követi tehát — sajátos körülmények között ugyan, s őszinte hazaszeretetét mindvégig megőrizve — sok volt 1848-as tisztjárát: liberalizmusa tartalmatlanná vált, az események sodrában egyre inkább jobbra tolódott.

⁴⁹ *Történelmi Lapok*; 1902. augusztus 19. 2–3. o., október 1. 2–3. o., november: 50–51. o., december: 59–60. o., 66–67. o. 1903. január: 74–75. o., 82–83. o. — Az emlékirat 1848-ig terjedő részét közli a folyóirat.

⁵⁰ *Történelmi Lapok*; 1902. október 1.: 41–42. o., 5–6. o.

⁵¹ Uo. 11. o. *Arménia*, 1892. 17–21. o.

⁵² Emlékiratának spanyol és német nyelvű példányát az 1848–49. Erdélyi Ereklýe Múzeumnak ajánlotta fel.

⁵³ *Armenia*, 1889. 161–167. o.

⁵⁴ E problémát legújabban összefoglalja *Marwin Goldwert*: *The Rise of Modern Militarism in Argentina*. *The Hispanic American Historical Review*, 1968. máj 181–191. o.